

JEOLojİDEN ÖİKOSOLOJİYE

Jeoloji, ayağımızın altında duranı ve bize destek olanı, yapısı, yapıyı oluşturan öğeleri, bu öğelerin dağılımı, oluşum ve tarihiyle inceleme etkinliğidir. Bir yanılla "dünyanın kaç bucak olduğunu" anlama çabası. Ayağımızın altında ne duruyor, onu kavrama. Temelimizi, desteğimizi arama.

Yeryüzünde yaşıyoruz. Yer kabuğunun üstünde. Gezegenimiz belli bir oluşum süreci içinde, üzerinde insanların da yaşabileceği bir *yaşam ortamı* haline gelmiş. Yer belli bir oluşumu, bu oluşumun şu ana dek uzanan bir *tarihi* var. Yeryüzünü oluşturan öğelerin belli bir *dağılımı* var. Yer, belli bir *yapı* taşır, zaman içinde değişerek. İşte yer kabuğu, yeryüzü, oluşumu, tarihi, dağılım yapısıyla jeolojinin alanına giriyor. Zaman içinde değişen anlamlar taşısa da, doğanın bir parçası yeryüzü; yeryüzünü taşıyan, yerin *altındaki* tabakalar. Yer, doğanın içinde, doğadan bir parça; doğa Eski Yunanca'daki değişik anlamları içinde, bir *oluşumun, büyümenin*, bir doğuşun, doğumun taşıyıcısı.

Jeolojinin bir doğabilim savıyla ortaya çıkışının tarihine baktığımızda, bu gezegene özgü, bu gezegenle sınırlı *değişik, anlama, açıklama, kullanma, yararlanma* kaygılarının taşındığını görüyoruz. İnsan, dünyanın ötesine açıldıkça, dünyanın jeolojik yapısından elde ettiği bilgileri diğer gök cisimlerinin jeolojik yapısını (aşlında, dünyanın dışındaki gök cisimlerinin incelenmesi *gë-o-lojik* açıdan yapılamaz, eğer, "gë"yi yeryüzü anlamında alırsak! *Gë-o-loji* yalnızca "yer" gezegeninin bilimi oluyor, "etimolojik" açıdan!) anlamak, incelemek, araştırmak için de kullanabiliyor. Böylece yeryüzünün incelenmesiyle ulaşılan bilgiler, görüşler, araştırmalar, yorumlama biçimleri, bizi evrenin incelenmesine taşıyacak bilgilerin elde edilmesine yardımcı olabiliyor.

Varoluşçu düşünce, bizim *atılıştığımızdan* söz ediyor. Peki, nereye atıldık? Yeryüzüne mi? Boşluğa mı? Cennete, Cennet Bahçesi'ne mi? Atıldık ve düştük? Peki, nereye? Efsaneye göre, Cennette bilim ve teknoloji *şimdiki* anlamıyla yoktu. Bilgi Ağacının yasak meyvesini yediğimiz için *düştük*. Düşmeden önce *gë-o-logos* ya da *gë-o-grafos* (yer betimlemesi, betimlemeleri!) yoktu! *Gë, gaia*, altımızda duran, ayağımızın bastığı, bize yaşama alanı sağlayan yerd. Düşükten sonraki yer. Düşükten sonra, ayağımızın altındaki *dayanak*, temel.

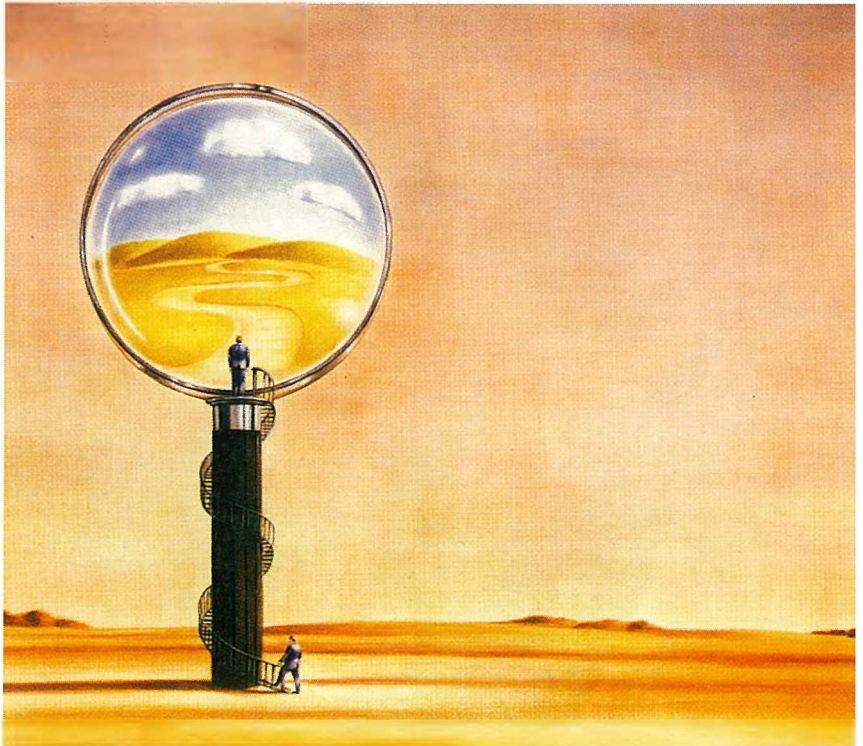
Gë-oloji ya da jeoloji bu açıdan, ayağımızın altında duranı ve bize destek olanı, yapısı, yapıyı oluşturan öğeleri, bu öğelerin dağılımı, oluşum ve tarihiyle inceleme etkinliğidir. Bir yanı sıra "dünyanın kaç bucak olduğunu" anlama çabası. Ayağımızın altında ne duruyor, onu kavrama. Temelimizi, desteğimizi arama.

Yeryüzünü, tabakalarını, onların hareketlerini, üzerlerindeki kuvvetleri bilmek, *ayağımızın altında* olanı bilmek değil mi? *Dünyâ*, aşağıda, altımızda olan demek değil mi? Ayağımızın sağlam zemine basması, bu zeminin yapısını, hareketlerini, üzerlerindeki kuvvetleri, tarihini, bilmekle, muhtemel geleceğini tahmin etmekle olanaklı. Toprağın, yapısını bileşenlerini, incelemek de bir açıdan ayağımızın altında, *dün* olan, aşağıda olan yer kürenin başımıza iş açmasından çekinmemizden, bastığımız yeri güvence altına alma kaygımızdan gelmiyor mu? *Dün* olan dünyâ apansız yarıtıverirse? Patlayıverirse, sarsıla verirse? *Gë*, bilinecek, denetlenmeye çalışılacak; hareketleri, gidişi, oluşumu, varsa, bulunabilirse, "logos"u, oluşum mantığı içinde bulunacaktır. Zeminimiz sağlam olmalıdır. Aşağıımızın "aşağılık" olmasından korku, aşağıımızın güvence altına alınma çabaları, onu

bilmek, denetleme kaygımız, ontolojik, belki de varoluşsal bir korkudan (Angst) kaynaklanıyor olamaz mı?

"*Dün*"un, deni, aşağılık, soysuz oluşu, "dünyâdan duyulan, var oluşumuzla ilgili temel kaygı. Batı kültüründe *terra firma* bizi, ayağımızı attığımızda içine alıp yok etmeyecek sağlam zemin arayışından gelebilir. Çünkü *terrenus* ya da *terrestris* olan, dünyevi olan, karalara ait olan *terribilis*, dehşet verici, korkunç bir öğe barındırır mı acaba içinde? Çünkü, toprağın, yeryüzünün çocuklarıyız biz, bastığımız zeminden doğmadık mı? *Terrigena* değil miyiz? Doğduğumuz yerden korkumuz nedenidir? *Terra*, yeryüzü, toprak zemin, ülke, diyar anlamlarıyla birlikte, neden terr-câ, korkutmak, dehşete düşürmek, korkutup kaçırmak fiiliyle ses olarak bunca uyum içindedir? Bir rastlantı mıdır yoksa, Heideggergil bir bakışla bu çağrışımsal gibi görünen benzerlik, *mânâlı* bir sesi midir varlığın?

"Jeolog olarak bunlardan bana ne?" diyenler umarım çoğunlukta değildir. Konularınızın diplerinde, kültürel, varlıksal köklerinde böyle ilişkiler, sorunlar, sesler var; insanla ilgili olan sesler; insanla ilgili seslere nasıl yabancı kalabilirsiniz? "Kalmam ama, insan olarak kalmam;

jeolog olarak ilginin dışındadır; jeolog bütün bu sözde *felsefi vesveselerle* neden ilgilenir? Hangi jeoloji kitabında var bunlar? Hangi jeoloğun ilgi alanı içinde?" Jeolog olan yanımızla, insan olan yanımızı birbirine karıştırmak istemiyorsunuz. Peki, siz bilirsiniz, güle güle yaşayın.

Ayağımızın altı yeryüzü, doğduğumuz, bizi besleyen topraktan neden korkalım ki? Ge'yi tanımalıyız; anamız o, toprak ana, "pedon" o, bir görünüşüyle toprak, ayak (*pous*)larımızın altında; pedoloğlar (toprakbilimciler) "hayatı râhiya sihriyle sindiren toprağı inceleyerek, yeryüzünü araştıranlara katılırlar. Bize yiyeceklerimizi, içeceklerimizi, kullanacağımız madenleri, her türlü maddi yaşam malzemesini toprak veriyor.

Heidegger, *Der Ursprung des Kunstwerkes* adlı çalışmasında, yeryüzü (Erde) ve dünya (Welt) ayrımını yapıyor. Yeryüzü, dünyayı destekleyen, koruyan, besleyen maddi dayanaktır. Dünya, bu madde

temeli üzerine kurulu, bir anlamıyla insan kültürüdür. Demek ki yeryüzü dünya ile akrabadır, kardeştir; dünyayı sırtında taşır, insanı. Yeryüzünü insandan soyutlayıp anlama olanağı yoktur: Heidegger'in ters yönünde yürüycüm: Dünya da yeryüzünü desteklemez mi? Toprak, kültürü besler de, kültür toprağı beslemez mi? Jeolojinin tarihinde insan ne kadar vardır? İnsan görünür olarak ne kadar yer tutar? Karalar, denizler, magma, yeryüzü katmanları, o binbir çeşit oluşum insansız olup bitmekte! Öyle görünüyor! Jeolojinin köklerinde bulunan insan bakışını elbette jeolog düşünürler fark etmişlerdir; fark edeceklerdir. Jeoloji felsefesi basma kalıp bilim felsefesi cenderesi içinde, havanda su döğmeye devam ederek; kültürel köklerini, baktışındaki insan gözünün kaygılarını anlamakta yetersiz kalmayacak mıdır?

Yeryüzünde insanın yeri nedir? Yeryüzünün tarihinde, dünya gezegeninin tarihinde, insan zaman dilimi olarak çok az yer tutuyor, ama insanı "anlamadan", yeryüzünü anlamak

olanaklı mıdır? İnsan öncesi dönemde insanın bakışıyla inceleniyor mu? Bu savımla insan merkezli bir tutum içinde bulunduğum sanılabilir. "Eřref-i Mahlûkat" sayılan "insanın "emrine" âmâde" bir dünyaya da evren tasarımının evrendeki insan dışı varlıklara saygıyı azaltabileceğı ya da onlarla birlikte yaşama duyarlılığını körelteceğı endişelerini paylaşmıyor değılim. Yerkabuğı, elbette insandan kronolojik olarak çok çok önce oluştu; oluşumunu sürdürüyor. Bu yazıdaki temel savlarımdan biri de bu noktada: Yerkabuğunun insandan kronolojik önceliğı, "ontolojik" açıdan "sonralık" olarak ortaya çıkıyor. Yerkabuğunda insanın *izi* var. Yeryüzünde insanın yeri var.

Milyonlarca yıl öncesi oluşumlarında insanın izi var. řu anlamda değıl: Yeryüzü, üstünde insanlar yaşasın diye oluştu. Teleolojik bir bakış değıl burada denencin. Mekkâdaki hareketin zamanından, jeolojinin bilim olarak çalıştığı zamandan apayrı bir önceliğı var insanın. Zamanı "ya-

şayan", "yorumlayan", zaman içinde bilen o. "İnsan eli değmemiş" zamanlarda, mekânlarda, zaman-mekânlarda insanın izini görebiliriz. Bu iz, yorumcu izidir; gören, anlayan bir varlık olarak insanın izidir.

Uzun uzadıya tartışılması gerekli bu sözlerde onto-hermeneutik bir bakış açısından, jeolojinin ilgi alanında insanın yeri üzerine bir iki ipucu vermiş oldum. Elbette jeolojinin mühendislik uygulamalarında, insan kültürüyle olan ilişkisi açıkça görülebilir. Tarihi alanların korunması, çevrenin düzenlenip, insanın doğa ve kültürüyle yaşam alanını sürdürmesinde jeolojinin katılımları var.

Jeoloji kendi alanının sınırları içinde, gelişen teknolojik olanaklarla çalışırken bulgularında, kuramlarında, bakışında, ilk bakışta örtük olarak bulunan insanı yorumlama, jeolojinin alanı içinde görülmesi bile, oluşturabilecek bir "jeolojide insan" felsefesinin temellerini atmaya yol açabilir.

Sonunda, insan yaşamının ortaya çıktığı yerkabuğu, insanın yeridir, yurdudur; yerini yurdunu destekleyen, ayakta tutan dayanağıdır; bu maddi dayanağın, kültürü destekleyen yapının bilimi olan jeoloji, bir anlamda "dayanak bilim" (suppositoloji), "destek bilim", temel olanın bilimidir de. İnsanın yaşam alanına destek olan, ayağımızın altında bizi tutan, dünyadaki yurdumuzun, evimizin "gökyüzüne doğru" yönelmesine omuz veren yeryüzünün bilimine oikos-oloji diyebiliriz. (Oikos: Ev, yuva, yaşama alanı anlamlarında). Belki tüm bilimler, günün birinde değişik açılardan oikosoloji içinde, kendilerine özgü katkılarıyla yerlerini alacaklardır, "Oikos" yalnız, yeryüzü değil artık, uzaya doğru açılıyor; bu açılımı durduracak herhangi bir engel olmazsa (savaş, hastalık, kıyamet gibi...) uzayda da yurt tutacağız. Artık yalnızca ge olmayacak yaşam alanımız, jeolojinin de adı ya değişecek (çünkü diğer gezegenlerin yüzlerini, kabuklarını da inceleyeceğiz!) ya da jeolojinin "je" si ya da "ge" si yalnızca tarihsel, simgesel bir anlamda jeoloji

sözünde yer alacak. Oikosoloji ise artık insanın yaşamını sürdürdüğü tüm gezegenleri, tüm yaşama ortamlarını konu edinecek.

Geleceğin jeoloğu, geleceğin bilim adamı ya da mühendisi gibi konusunun ince alanlarının uzmanı olurken, mesleğiyle bütünleşmiş; jeolog olarak dünyaya bakışını farklı bilim dallarına, kültürün diğer alanlarına (sanat, felsefe, din gibi) karşı duyduğu ilgiyle zenginleştirebilen biri olacaktır. Yeryüzünün insanı destekleyen kültürel, felsefi yapısı üstüne yorum yapabilecek donanıma erişecektir. Çünkü o, hayatı destekleyen zaman zaman yok eden katmanların "üstünde" çalışırken, altın-

daki yerkabuğunun hareketlerini, yerkürenin içindeki ve dışındaki kuvvetlerle ilgisini, uzaydaki yerinden etkilenişini göz önüne alarak, alanın bilgisinden yola çıkıp insan yorumları yapacaktır.

Önümüzdeki bin yılda jeoloji nasıl bir dönüşüm geçirecek? Jeolog nasıl bir insan olacak, jeolojinin insan anlayışı nasıl ortaya çıkacak, nasıl gelişecektir?

Ahmet İnam

Prof. Dr., ODTÜ Felsefe Bölümü Başkanı